

Åpning av Bjørnsonfestivalen

Taler

Kåre Willoch

Dato

29 august 2007

Sted

Molde

- 1 Det er en storartet idé å knytte sammen Bjørnstjerne Bjørnson og en festival til gjennomlysning av aktuelle spørsmål innen åndsliv og politikk! Få har maktet å forene fremragende skjønnlitterært forfatterskap med bredt og glødende engasjement i samfunnsspørsmål i så høy grad som nettopp han. Og litteraturen
- 5 kan gi stimulerende bakgrunn for vurdering av det samfunnet strever med - eller burde streve med - akkurat nå.

- Bjørnson var en varm forkjemper for den menneskerett som senere fikk navnet folkenes selvbestemmelsesrett. Mest kjent - utenom innsatsen for hans eget land
- 10 - er vel hans kamp for slovakenes rettigheter. I dag er problemstillingen høyaktuell i andre deler av verden. Bjørnsons virke gjør det klart at han ville ha reagert med stor kraft mot at folk i den vestlige verden, som regner seg selv som kristne, feiltolker vår religion til forsvar for at et folk driver et annet folk bort fra sine bosteder, nekter dem å vende tilbake til sine hjem, og okkuperer eller
- 15 isolerer det lille som er igjen av deres forfedres områder.

- At Bjørnson ville ha vært en glødende talsmann mot terrorisme, virker like sikkert. Men tror noen at han ville ikke ha godtatt at noen som dreper sivile fra fly, helikoptre og stridsvogner blir regnet som mindre terrorister enn
- 20 selvmordsbomberne er? Vår tid trenger forfattere som med bjørnsonsk kraft og engasjement avslører hykleriet hos vestlige ledere som taler varmt om respekt for liv, og frihet og demokrati, og støtter handlinger som med vold sikrer undertrykkelse og nød - når den rammer utenfor vår egen kulturkrets. Slike holdninger finnes også i vårt eget land. Men åndens arbeidere må ikke la seg
- 25 bringe til taushet av slike flodbølger av uvilje mot å forstå den egentlige mening, som Jostein Gaarder ble rammet av da han brukte litterær stil på et politisk problem.

Men årets festivaltema er først og fremst viet et annet overlevelsesspørsmål for

vår sivilisasjon: KLIMA. "Større enn livet" sier arrangørene - med rette. Fokus rettes mot den menneskeskapte globale oppvarmingen. Der virker som mange fremdeles ikke forstår hvilke uendelig lidelser den kan føre med seg.

- 35 Andre vil under denne festivalen belyse den rolle ny litteratur bør spille som bakteppe for denne livsviktige debatten. Jeg vil gjerne få understreke den undertone av respekt for vårt livsgrunnlag i naturen som vi finner nettopp hos Bjørnson, først og fremst i gjennombruddsverket "Synnøve Solbakken", og "Arne". Som et annet eksempel fra samme periode, må jeg få nevne Hamsuns mesterverk "Markens grøde". Det er med rette blitt kalt "en lovsang i
- 40 romanform til jordbruk og nybyggerliv." Slike lovsanger er i virkeligheten enda mer påkrevet i dag enn da de ble skrevet, fordi nettopp dette livsgrunnlaget er særlig truet av endringene i klimaet. De kan ødelegge meget av verdens evne til å produsere mat. Risikoen for matmangel burde vekke oss til å få slutt på den
- 45 vettløse ødeleggelsen av dyrket jord.

- Selv om naturens evne til å gi oss mat er enda viktigere enn dens skjønnhet, er det heller ingen unnskyldning for nye skadeverk mot de visuelle naturverdier, som betyr så meget for vår livskvalitet. Men snakk ikke som om turistinntekter
- 50 var det viktigste naturen kan gi oss!

- Lyrikeren Theodor Caspari tenkte nok på noe annet enn kraftlinjer da han skrev diktet "Stå vakt om naturen". Men jeg vil likevel gjerne få be olje- og energiminister Roger Enoksen lese det før han tillater enda flere av de ekstremt
- 55 skjemmende kraftlinjene som angivelig er blitt nødvendige nå, etter at skjebnen har gitt oss bedre råd enn noensinne til å klare oss uten. Slik taler Caspari:

Stå vakt om naturen! Slå angrepet ned!

- 60 Dem opp mot de hissige hjerner! -

La fjellvidda hvile i soldagens fred -

I dryss av de evige stjerner!

- 65 Slå døgnetts urolige røster med bann!

Lys fred på de tagale lier!

Til karakteristik av klimadebatten finner jeg likevel mest hos Bjørnsons største samtidige, Henrik Ibsen. Nærmest ligger "En Folkefiende", med dr.

Stockmann's avdekking av miljøproblemet i byens sunnhetsanstalt. Da hans svigerfar Morten Kiil fikk høre at man ikke kunne se uhumskhetene i vannet ved badet, mente han at man trygt kunne se bort fra vitenskapens advarsler. Finnes det en parallell i vår tid? Helt til ganske nylig hevdet et stort parti at man kunne se bort fra vitenskapelige opplysninger om at store utslipp av Co2 kunne ødelegge jordens klima, fordi advarslene ikke stemmer med enklere synspunkter. Og så gikk Fremskrittspartiet inn for at populært forbruk måtte bli billigere, og dermed vokse raskere, selv om det øker utslippene av klimagasser, og bringer den store katastrofen nærmere.

Men efter at andre har tatt byrdene ved å overbevise velgerne om at utslippene av klimagasser må begrenses, vil selvfølgelig også dette partiet følge den nye holdningen. Peer Gynt var også en mester i å skifte mening når det lønnet seg, med ordene:

"Dette her er et standpunkt. Hvor er det neste?

Alt skal en prøve og vælge det beste".

Omfanget av klimaproblemene ble klarere i siste del av 1980-årene. Da ble Norge verdensleder i taler om miljøproblemene. Men det oppstod en avstand mellom det man sa og det man gjorde som var som enda et ekko av Peer Gynt:

"Ja, tænke det, ønske det; ville det med; *

men gøre det! - Nei, det skønner jeg ikke!"

Blant våre handlinger som har skadet miljøet er oljepolitikken langt den viktigste. Riktignok bestemte Stortinget i 1970-årene at man skulle begrense tømningen av våre olje- og gasskilder til 90 millioner tonn "oljeekvivalenter" om året, for å bevare resurser til kommende generasjoner. Da levet det opp til ordene av Fogden i Brand: "Man tænke må på tidens elv, og ej blot bygge for sig selv; - Men da petroleumproduksjonen i 1988 nådde dette taket, foretrakk de ansvarlige å "glemme" denne begrensningen.

Samtidig med at Norge ville vise verden vei i miljøvernet, ble vår egen
110 produksjon av den største forurensner av atmosfæren, nemlig petroleum, økt til
flere ganger det tidligere omforente "moderate tempo". Våre oljekilder ble tømt
så fort som mulig da prisene svingte ned mot 15-20 dollar per fat, mens man må
regne med fallende produksjon mens prisene er 4 ganger så høye eller mer. Det
var som om de ansvarlige bygget på ordene fra skolemesteren i Ibsens Brand;
115 "Fremtid kan umulig komme; / Thi når den kommer er den omme."

I dag er forståelsen av klimaproblemet heldigvis blitt en del av folkemeningen.
Og statsminister Stoltenberg har lagt frem noe han selv kaller "verdens mest
ambisiøse klimamål". Særlig imponerende er hans mål for den fjernere fremtid
120 som han selv ikke kan gjøre meget med, og fremfor alt løftene om å få andre
land til å gjøre mer, ved å sende penger til dem. Med dette er vi igjen på
verdenstoppen i selvros. Dovregubben sa det slik til Peer Gynt; "Jeg risper dig
lidt, så ser du skævt; men alt det du ser, tykkes gildt og gævt".

125 Nå er det omsider blitt sterk stemning for effektive tiltak for å begrense utslipp
av klimagasser. Det gir politiske ledere nye muligheter for å løse problemet. Men
hvor lenge vil denne positive folkemening vare? Rammende ord om dette
problem kan man finne nettopp hos Bjørnson, i stykket "Redaktøren". Der
minner han om at "Den offentlige mening er en meget troløs venn". Det store
130 spørsmål blir: Vil vi som velgere bevare viljen til å ofre for miljøet, når lokkeduer
melder seg med fristende ord om at det slett ikke er nødvendig at akkurat vi gir
avkall på noe som betyr noe for oss. Eller har Dovregubben rett i at

"Mennesket blir sig dog altid ligt, / Ånden bekender I alle med Kæverne, /
135 dog agtes kun det, som kan fakkess med næverne."

Nå må vi som velgere akte noe som ikke kan "fakkes med næverne", nemlig å
begrense forbruk som er populært, men som skader klimaet. Og så må vi
140 komme litt nærmere Brands vilje til å holde fast ved krevende meninger også i
vanskeligere tider, den han uttrykker ved ordene;

"Vær ikke et i dag, igaar, / og noget andet om et Aar /
145 Det som du er, vær fuldt og helt, / og ikke stykkevis og delt.

Men politikerne er avhengige av at vi som velgere ikke lar oss lokke av Per Gynts disipler, som taler fristende om at dette behøver ikke akkurat vi ofre noe for - i
150 hvert fall ikke noe som kan føles som en belastning. Vi må takke alle de ildsjeler i miljøbevegelsene - nye utgaver av Brand, heldigvis uten hans ekstremisme - som aldri slutter å minne oss om at nå er det alvor. Men her har jo også litteraturen en stor oppgave: Å transformere kjølig viten om en mulig katastrofe til menneskelige følelser som tvinger frem at noe blir gjort.

155

Om Ibsen og Bjørnson kan man kanskje si Ibsen var den som gikk dypest, men Bjørnson var den som mest kraftfullt selv gikk i felten for å få gjennomført tidens store oppgaver. I dag trenger vi talere og skribenter som bygger videre på begges holdninger: Den ibsenske avdekking av humbug hos dem som vil lokke
160 oss til "gå utenom" tidens store oppgaver, bjørnsonske ildsjeler til å tvinge frem gjennomføring av dem.

En tankevekker kan det også være at begge disse to hadde nådd en alder som i dag regnes som høy, da de skrev noen av sine beste verk. Også i dag er det viktig
165 at besteforeldregenerasjonen erkjenner sine plikter, og ikke lar seg friste av en av tidens farligste vrangforestillinger, nemlig at det er menneskerett at ikke bare sliterne, men også alle de friske kan trekke seg tilbake fra krevende aktivitet når de passerer 62 år. Minst synlig, men mest viktig er plikten til å medvirke til at våre barn og barnebarn ikke skal leve i en atmosfære som inneholder så meget
170 klimagasser at den store klimakatastrofen ikke lenger blir til å unngå. Men da må utslippene reduseres med 70-80 prosent, snarest.

Og så må vi alle - unge og halvgamle - huske Brand's ord:

175 "At du ej kan, dig visst forlades, men aldrig at du ikke vil!"

Det er hevet over tvil at vi kan stanse klimakatastrofen. Teknologien finnes allerede. Derfor er vi i situasjonen der "det er viljen som det gjælder". Hittil har den vært bedrøvelig mangelfull. Det vil være storartet om åndslivet vil bidra til å
180 gjøre den sterkere.

Kilde

Fra privat arkiv

Emner

185 Bjørnstjerne Bjørnson, Henrik Ibsen, Klima, Åpningstale

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/apning-av-bjornsonfestivalen>

190

195

200

205

210

215

220